

LATENTIES TERZAKE VAN DE VENNOOTSCHAPSBELASTING

door Drs. J. de Jong

I. Inleiding

Vorig jaar is door een subcommissie van de Commissie van Advies inzake Beroepsaangelegenheden van het N.I.v.A. een rapport uitgebracht „De vraagstukken, welke samenhangen met de invloed van de latente belastingverhoudingen op de jaarrekening van de naamloze vennootschap”¹⁾. Dit rapport werd besproken in een studievergadering²⁾, waarin ik van mijn zienswijze blijk heb gegeven.

Aangezien het kortelings 10 jaar geleden is dat het laatst in dit maandblad over „latente belastingschulden” is geschreven³⁾ lijkt het, gezien de onverminderde betekenis van dit vraagstuk, niet ondienstig thans ook in dit tijdschrift een schets te geven van de situatie waarin de leiders van ondernemingen en accountants zich ten aanzien van belastinglatentie-vraagstukken geplaatst zien.

Het staat wel vast dat het voren genoemde rapport en de discussies in de studievergadering een belangrijke bijdrage tot de meningsvorming hebben geleverd. Mogelijk zou dan ook volstaan kunnen worden met het geven van een samenvatting van het rapport en de discussie, aangevuld met kanttekeningen ter aanduiding van afwijkende standpunten. Aangezien echter vele jaren ervaring met en discussie over het vraagstuk van de latente belastingverhoudingen onder beroepsgenoten meningen hebben doen ontstaan waarvan sommige belangrijk afwijken van die, welke in het rapport zijn weergegeven, acht ik het doelmatiger een op zichzelf staande beschouwing te geven. De geïnteresseerde lezer zal het niet moeilijk vallen, door raadpleging van de aangegeven publicaties, tot een vergelijking van de meningen te komen.

Ik stel mij voor mij in dit artikel te bepalen tot het vraagstuk zoals dit zich voordoet met betrekking tot de vennootschapsbelasting. Buiten behandeling blijven de latenties voortvloeiend uit de heffing van andere belastingen, zoals die uit omzetbelasting, registratierecht, successierecht, inkomstenbelasting, waarvoor naar de door de Vereniging voor Belastingwetenschap hierover gepubliceerde geschriften zij verwezen⁴⁾.

Hoewel in deze tijd van groot belang zullen eveneens buiten bespreking blijven de latentie-vraagstukken, die zich voordoen bij de bepaling van de waarde van een belastingplichtig lichaam bij overdracht, overneming of fusie. De reden daarvan is dat de in dit verband op te stellen financiële overzichten een ander doel dienen dan de in de jaarrapportering vervatte financiële verantwoordingsstukken.

¹⁾ De Accountant, september 1962, pag. 40 e.v.

²⁾ De Accountant, april 1963, pag. 524 e.v.

³⁾ Jaargang 1952 pag. 279 A. Nierhoff: } Latente belastingschulden en haar betekenis voor
pag. 347 A. P. G. Verhelst: } de balans.
pag. 353 H. H. M. Foppe: }
Jaargang 1953 pag. 339 Drs. L. J. M. Roozen: Het vraagstuk van de latente belastingschuld.
pag. 349 A. F. Lafeber: Latente belastingschulden.
pag. 22 J. P. H. Smits: } De latente belastingschuld in de praktijk.
pag. 321 H. H. M. Foppe: }
pag. 319 A. F. Lafeber: De latente belastingschuld en het geweten.

⁴⁾ Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap Nrs. 86 en 94: Eerste resp. tweede rapport van de Commissie ter bestudering van de latente aanspraken van de fiscus en van de contribuabele.

Een systematische behandeling van deze vraagstukken zal vermoedelijk tal van onverwachte aspecten naar voren brengen. Evenmin zal in de beschouwing worden betrokken de betekenis van latenties voor een onderneming die „geruisloos” overgaat in de N.V.-vorm. De hiervolgende behandeling richt zich derhalve geheel op het vraagstuk van de latenties in het kader van de normale jaarrekening. Daarbij is de continuïteit van het bedrijf („going concern”) vooropgesteld.

II. *Ontstaan van belastinglatenties*

Belastinglatenties vinden hun ontstaan in de afwijking van hetgeen over een bepaalde periode volgens de voor het opstellen van de commerciële jaarrekening gehanteerde normen als vermogensmutatie wordt berekend en hetgeen op grond van fiscale wetgeving en jurisprudentie als vermogensmutatie wordt aangemerkt. Dit verschil leidt ertoe, dat de vermogensmutaties eerder of later in de belastingheffing worden betrokken dan de periode waarin zij commercieel worden verantwoord. Worden vermogensvermeerderingen eerder, c.q. vermogensverminderingen later in de heffing betrokken, dan ontstaat een latente claim, hierna te noemen „*actieve latentie*”. Worden daartegenover vermogensverminderingen eerder, c.q. vermogensvermeerderingen later in de heffing betrokken, dan ontstaat een latente verplichting, verder te noemen „*passieve latentie*”.

Elke balanscomponent die in de commerciële balans voor een andere waarde is opgenomen dan in de fiscale vermogensopstelling geeft aanleiding tot een verschil in grootte van het getoonde commerciële vermogen enerzijds en het fiscale vermogen anderzijds. Dit complexe verschil moet per balanspost geanalyseerd worden om de grootte per balansdatum van de uit het vermogensverschil voortvloeiende latentie te kunnen benaderen. Een benadering van die waarde alleen op basis van het complexe vermogensverschil - daarbij dient de commercieel voor passieve latenties gevormde voorziening tot het commercieel vermogen te worden gerekend - houdt n.l. het risico in dat passieve en actieve latenties met verschillende afwikkelingstermijnen, op grond waarvan verschillen in de contante waarde ontstaan (zie hierna onder IV), zonder meer gecompenseerd worden.

Voor de bepaling van de grootte van resp. de mutatie in de latentie is behalve het verschil tussen commercieel en fiscaal berekend vermogen, resp. vermogensmutatie, van belang:

- het *moment* c.q. de momenten waarop het verschil geheel of ten dele tot verrekening komt;
- het *tarief* op het moment van verrekening;
- de vraag of alsdan het huidige *belastingstelsel* nog onveranderd geldt.

Uit de hiernavolgende bespreking van de verschillende soorten van latenties zal blijken dat van die welke resulteert uit het verschil tussen de commerciële en de fiscale waardering van slijtende duurzame activa vrij exact bepaald kan worden op welke momenten - behoudens voortijdige afstoting - dit verschil tot verrekening zal leiden. Van vrijwel alle overige latenties is wel vast te stellen terzake van welk waardeverschil een latentie bestaat doch slechts met geringe nauwkeurigheid (of in het geheel niet) of en zo ja wanneer deze latentie tot verrekening zal komen. Dit laatste bemoeilijkt de vaststelling van de waarde van de latentie. Het goed koopmansgebruik vergt in zulke gevallen een voorzichtige raming, d.i. een voor actieve latenties lage, dikwijls tot nul naderende, en voor passieve latenties hoge waardering. De post „Voorzieningen” is aangewezen om het saldo van passieve

en actieve latenties in de jaarrekening tot uitdrukking te brengen (zie hierna onder IV).

Naast de in het voorgaande bedoelde latenties bestaan nog actieve latenties uit hoofde van het recht op investeringsaftrek (zie onder VIII d).

III. Grondslagen van de beschouwing en indeling van de stof

Ter bevordering van een eventuele discussie over de hiernavolgende uiteenzetting moge een opsomming van de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten voorafgaan.

- (a) Het betoog beoogt richtlijnen te geven voor de bepaling van de latenties voortvloeiend uit het verschil in vermogensmutatie resp. vermogen, berekend volgens het goed koopmansgebruik enerzijds en volgens de fiscale bepalingen anderzijds. Als norm voor goed koopmansgebruik zal daarbij worden gehanteerd hetgeen terzake van waarderings- en presentatie-grondslagen is aanbevolen in het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden „Verslaggeving, verantwoording en voorlichting door de besturen van naamloze vennootschappen” (juli 1962).
- (b) Alle waarderungen, dus ook die terzake van latenties, geschieden - zoals reeds boven vermeld - op basis van vóóronderstelde continuïteit in het bestaan van het belastingplichtige lichaam.
- (c) Wanneer in het volgende wordt gesproken van het treffen van *voorzieningen*, wordt daaronder verstaan het naar beste weten benaderen van de omvang van onderkende risico's dan wel van nog niet exact bepaalbare verplichtingen en het afzonderen van vermogen daarvoor, hetzij ten laste van de behaalde periode-winst, hetzij ten laste van de uit winst gevormde reserves. Dit laatste lijdt uitzondering indien de voorziening betrekking heeft op een bekende, doch in omvang nog niet exact bepaalbare kostprijsverhoging van een kapitaal-component; in dat geval wordt de waarde van die component met het bedrag van de voorziening verhoogd.
- (d) Ook ten aanzien van latenties geldt dat de terzake daarvan aan te brengen correcties in het resultaat c.q. het vermogen dienen te geschieden naar de kennis ten tijde van het opmaken van de jaarrekening.
- (e) In de toekomst vervallende belastingverplichtingen resp. te realiseren belastingclaims worden gewaardeerd op hun contante waarde, nadat zij zijn berekend op het bij het opmaken van de jaarrekening bekende tarief. Als rentevoet kan daarvoor dienen de op dat moment geldende rentevoet voor langlopende leningen, gecorrigeerd op basis van het te dien tijde geldende belastingtarief (zie hierna onder IV).

De navolgende behandeling is mede bepaald door de gedachte dat van een normale belastingdruk op het jaarresultaat sprake is, indien deze het geldende heffingspercentage (thans 45%) bedraagt, en dat afwijkingen van deze druk geanalyseerd moeten worden om de consequenties ervan te kunnen wegen. Deze afwijkingen kunnen zowel in het lopende jaar als in de toekomst optreden als gevolg van omstandigheden in het heden of het verleden.

De behandeling zal worden gesplitst in:

- Berekening van de contante waarde van latenties en presentatie daarvan;

- Latenties, voortvloeiende uit de omstandigheid dat commerciële en fiscale waardering uiteenlopen, zoals bij waardering op basis van vervangingswaarde, vervroegde afschrijving, waardering volgens de als „Lieftinckstelsel” bekende methode dan wel volgens de ijzeren-voorraadarresten of volgens de constante-kostenarresten;
- Latenties, voortvloeiende uit bijzondere fiscale bepalingen, zoals het ruilarrest, N(ieuw)e O(vergangs) R(eserve), de koersverschillenreserve, de egalisatiereserve en het recht op investeringsaftrek;
- Latenties terzake van verliescompensatie.

IV. *Berekening van de contante waarde van latenties en presentatie daarvan*

Een punt, dat de meningen verdeeld houdt, is de vraag of de passieve c.q. actieve latenties voor de nominale waarde dan wel voor hun contante waarde moeten worden opgenomen. Bij het standpunt dat ik ten deze inneem, laat ik mij leiden door de omstandigheid, dat de terzake van latenties aan te brengen correcties in vermogen (c.q. resultaat) zullen moeten geschieden naar hun waarde op het moment van het opmaken van de jaarrekening. Dit houdt in, dat de latenties gewaardeerd zullen moeten worden op hun contante waarde, nadat zij zijn berekend tegen het ten tijde van het opmaken van de jaarrekening bekende belastingtarief. Grondslag voor de berekening is de op dat tijdstip geldende rentevoet voor langlopende leningen, gecorrigeerd op basis van het alsdan bekende belastingtarief. Deze correctie is het gevolg van het feit, dat de in de commerciële resultatenrekening verschijnende intrestmutatie in de fiscale zienswijze niet als een rentelast c.q. rentebate wordt aangemerkt. Bij een belastingtarief van 45% en een rentevoet van bijv. 5% geschiede het contant maken derhalve tegen $2\frac{3}{4}\%$. Zijn de termijnen bepaald, dan wordt langs deze weg het z.g. „termijnenconflict” opgelost.

Ondanks het ongewone karakter van de uit deze wijze van waardering voortvloeiende jaarlijks terugkerende intrestlast resp. -bate, wordt deze in de resultatenrekening - en wel voor het brutopercentage van bijv. 5% - als een component van de intrestpost verantwoord en daartegenover voor 45% van dit brutobedrag als component van de belastingpost.

De aan actieve latenties toe te kennen contante waarde kan veelal in mindering worden gebracht op de getotaliseerde contante waarde der passieve latenties. Leidt dit tot een actief saldo, dan is activering in de regel strijdig met goed koopmansgebruik (zie onder IX). In de uitzonderingsgevallen waarin weliswaar de contante waarde der actieve latenties kleiner is dan de contante waarde der passieve latenties doch in *bepaalde* toekomstige jaren de actieve latenties groter zijn dan de passieve, zal compensatie van de contante waarde dezer latenties niet zonder meer mogen plaatsvinden, omdat ten aanzien van de realisatie van de per saldo actieve latentie in de bedoelde jaren niet altijd voldoende zekerheid bestaat.

V. *Latenties bij waardestijging van duurzame produktiemiddelen*

Het feit, dat de fiscus de vervangingswaarde als waardering voor de duurzame bedrijfsmiddelen niet aanvaardt, brengt twee consequenties met zich mee:

- (a) Een verlies wegens inhaalafschrijvingen bij het ontbreken van een volkomen

diversiteit van de duurzame produktiemiddelen ⁵⁾ wordt fiscaal niet als verlies erkend. Dit leidt ertoe dat op het commerciële resultaat, zo dit met dit verlies is verminderd, niet alleen de normale belastingheffing (45%) drukt, doch dat deze druk wordt verzwaaard met de belastingheffing over het verlies wegens inhaalafschrijving.

- (b) De verhoging van de afschrijvingen, welke in de toekomst als gevolg van de waardestijging noodzakelijk zijn, wordt fiscaal niet als last erkend. De waardestijging noopt daardoor tot het overwegen van maatregelen ter dekking van de latente verplichting tot belastingbetaling over dat deel van de toekomstige commerciële afschrijvingen, dat fiscaal niet is toegelaten.

Mijn beschouwing zal zich op dit laatste punt richten. Zoals gezegd, is de belastinglatentie te dezer zake het gevolg van de omstandigheid, dat de fiscus de verhogingen van de afschrijvingen die in de toekomst uit de hogere waarde voortvloeien niet aanvaardt. De vennootschapsbelasting is daardoor niet alleen een winstheffing, zij is tevens tot een vermogensheffing geworden; het laatste niet bedoeld als een heffing over het vermogen. Het gevolg daarvan is, dat bij het vigerende fiscale systeem de vermogenstoename die voor de toekomstige vervanging „beklemd” is, door de fiscale heffing op de waardestijging wordt aangetaast, hetgeen aanvulling van dat vermogen noodzakelijk maakt.

Behalve aan de vaststelling van de grootte van de belastinglatentie moet aandacht worden besteed aan de wijze waarop vorenbedoelde vermogensaanvulling zal moeten geschieden. In het eerder genoemde rapport van de Nederlandse Werkgeversverbonden, wordt voorgesteld de belastinglatentie onder „Voorzieningen” op te nemen en het nettobedrag van de tot uitdrukking te brengen herwaardering onder „Eigen vermogen”. Deze gedachte komt erop neer, dat de latentie ten laste van de herwaarderingsrekening wordt gebracht. Over de noodzaak van een aanvulling van het vermogen, hetzij op het moment van de herwaardering, hetzij op een later moment, laat het rapport zich niet uit. De geest die het rapport ademt wettigt echter de veronderstelling dat bedoeld is de in komende jaren uit hoofde van de herwaardering meer-dan-normaal verschuldigde belasting ten laste van het resultaat van die jaren te brengen en voor dat gedeelte de herwaarderingsrekening aan te vullen ten laste van de getroffen voorziening.

Welke mogelijkheden bestaan ten opzichte van de voorziening die door de latentie noodzakelijk wordt? Naar mijn mening kan een viertal worden genoemd; de latentie kan ten laste worden gebracht van:

het vermogen, t.w.:

- (1) bestaande reserves gevormd uit winsten van voorgaande jaren;
 - (2) de herwaarderingsrekening;
- dan wel de winst:
- (3) behaald in het jaar, waarin de waardestijging zich voordoet;
 - (4) te behalen in de komende jaren.

⁵⁾ Zie o.a. H. J. van der Schroeff, Herwaardering van duurzame produktiemiddelen, in M.A.B. bundel 1924-1960, blz. 420 e.v.

Voor de betekenis van de diversiteitsfactor zij verwezen naar J. de Jong, Vervangingswaarde en balanspolitiek, in dezelfde bundel, blz. 263 e.v.

Methode (1) zal geen toelichting behoeven; door het afboeken van de latentie van de reserve is de passende voorziening getroffen.

Zou - overeenkomstig de bewoording van het rapport van de Werkgeversbonden - de voorziening worden getroffen ten laste van de herwaarderingsrekening, methode (2), zonder dat deze onttrekking wordt aangevuld uit de in komende jaren te behalen winsten, dan is de toekomstige vervanging - overige omstandigheden gelijk blijvend - alleen gewaarborgd indien andere, voor expansie bedoelde of vrije, reserves beschikbaar zijn. Zijn zulke reserves aanwezig, dan beperkt mijn bezwaar zich tot de wijze van presentatie.

In het kader van de presentatie meen ik terzake van de onderhavige boekingswijze voorts de kanttkening te moeten maken, dat afgezien van het punt, dat de economisch noodzakelijke vermogensaanvulling in het midden is gelaten, bezwaar valt te maken tegen de hantering in dit geval van de naam „Voorziening voor belastinglatenties”. Door ten deze van *voorziening* te spreken wordt de indruk gewekt alsof de consequenties van hetgeen waarvoor de voorziening moest worden gevormd, reeds in de rekening van het betreffende boekjaar zouden zijn verdisconteerd. Dit is niet het geval. Er is geen voorziening getroffen; de latente belastingverplichting terzake van de waardeestijging is opgevoerd ten laste van het geregistreerde, uit *herwaardering* voortvloeiende vermogensaccrès. Het komt mij dan ook juister voor om bij deze handelwijze niet van „voorzieningen” te spreken, maar uitsluitend van „belastinglatenties”.

Het zal duidelijk zijn, dat het vraagstuk zich toespitst op de hiervoren als (3) en (4) genoemde mogelijkheden. De vraag die zich daarbij voordoet is, of de noodzakelijke aanvulling van het vermogen ten laste van de resultaten van het heden zal moeten komen, of dat deze last naar de toekomst zal kunnen worden verlegd. Deze vraag wordt in de praktijk geenszins eensluidend beantwoord. Hieronder zullen beide opvattingen worden uiteengezet. Om deze uiteenzetting te verduidelijken, zal een eenvoudig cijfervoorbeeld worden ingelast.

Veronderstellen wij, dat een bedrijf beschikt over een produktie-installatie, waarvan de aanschaffingswaarde f 2.000.000 en de bruikbaarheidsduur 10 jaar is. De afschrijving vindt plaats in jaarlijks gelijke bedragen. Aan het einde van het tweede jaar treedt een stijging van de vervangingswaarde op, hetgeen tot een herwaardering leidt van 10%. Welke - zo luidt de vraag - zijn nu de consequenties van de op deze herwaardering drukkende passieve latentie? Uitgegaan wordt van een vennootschapsbelasting van 45%; terwille van de eenvoud wordt in dit voorbeeld afgezien van een mogelijke residuwaarde, van renteberekening en daarmede van de bepaling van de contante waarde van de latentie.

Bij de uitwerking van deze vraag kan worden vooropgesteld dat de latentie betrekking heeft op de resterende 8 jaar. Was er in de 2 jaren, welke inmiddels zijn verstreken, overeenstemming tussen de voor fiscale en commerciële doeleinden gehanteerde afschrijvingsgrondslag, in de volgende jaren is de *fiscale* winst elk jaar f 20.000 hoger, d.i. in totaal f 160.000. De latentie daarvan bedraagt 45%, d.i. f 72.000. Opmerking verdient dat deze latentie tot deze omvang ontstaat doordat op (hogere) vervangingswaarde-grondslag wordt afgeschreven, dus ongeacht het feit of de waardeestijging van het produktiemiddel in de verantwoordingsstukken tot uitdrukking wordt gebracht.

Het verschil in uitkomst al naar men de zienswijze van methode (3) of (4) aanhangt, laat zich aan dit cijfervoorbeeld gemakkelijk illustreren. Wie zich op het standpunt stelt dat de latentie ten laste moet worden gebracht van het jaar waarin de waardeestijging zich voordoet, zal voor de noodzaak staan de resultatenrekening van dat jaar - afgezien van het contant maken - voor het volle bedrag van f 72.000 te belasten. Door op deze wijze te handelen is de invloed van de latentie verdisconteerd. Bedacht dient te worden dat bij deze boekingswijze op de resultatenrekening van de periode waarin de waardeestijging plaatsvond niet alleen drukt de belasting inééns van de latentie van de *toekomst*, maar daarenboven het verlies van de inhaalafschrijvingen van het *verleden*, dat - bij het ontbreken van een diversiteit van de produktiemiddelen - in het gegeven voorbeeld $2 \times f 20.000$ is f 40.000 bedraagt. Opgemerkt wordt dat dit verlies fiscaal evenmin als last wordt erkend. Als gevolg van de waardeestijging wordt het resultaat van het lopende jaar derhalve met f 112.000 nadelig beïnvloed.

De argumentatie voor deze handelwijze is, dat dit verlies de onvermijdelijke consequentie is van de aanvaarding van de vervangingswaarde als grondslag voor de berekening van bedrijfseconomisch noodzakelijke afschrijvingen. Op deze wijze bestaat in de toekomst - ongeacht waardewijzigingen, taxatiefouten terzake van bestaande latenties, investeringsaftrek en disconto terzake van latenties die in toekomstige jaren ontstaan - een rechtstreeks verband tussen de commercieel berekende winst en de daarover berekende belasting naar het alsdan geldende tarief.

Aan de methode (4), die in de praktijk veelal in combinatie met methode (2) wordt toegepast, ligt een andere gedachtengang ten grondslag. De latentie terzake van de op het moment van waardeestijging nog resterende werkeenheden behoeft niet in haar volle omvang te drukken op de resultatenrekening van het jaar, waarin de waardeestijging optreedt. Het betreft hier niet een heffing ineens, maar een latente verplichting, die eerst in de loop van de jaren tot een reële heffing wordt. Indien ten gevolge van het verschil in commerciële en fiscale waardegrondslag van de (duurzame) produktiemiddelen de heffing van vennootschapsbelasting het vermogen aantast, dan geschiedt dit in de loop van de tijd. De aanvulling van het voor de vervanging vereiste vermogen kan dan ook geschieden in de jaren, waarover de latentie loopt. Over de volgende acht jaar verdeeld, betekent dit in ons voorbeeld een jaarlijkse last op de resultatenrekening van f 9.000. Telkenmale als de fiscale schuld reël wordt, zal de additionele belastingdruk ter grootte van dit bedrag ten laste van het resultaat moeten worden gebracht. Bij combinatie van de methoden (2) en (4) wordt op het moment van de waardeestijging - overeenkomstig de aanbeveling van het werkgeversrapport - de belastinglatentie in mindering van de herwaarderingsrekening gebracht. De meer-dan-normale belasting wordt vervolgens in de loop van de jaren op bovenbeschreven wijze ten laste van het resultaat gebracht en de herwaarderingsrekening wordt jaarlijks met overeenkomstige bedragen ten laste van de rekening „(voorziening voor) belastinglatenties” aangevuld. Aldus wordt bewerkstelligd dat op het moment van de laatste afschrijving de herwaarderingsrekening wederom het bedrag heeft bereikt, dat voor de vervanging is vereist.

Ik bepaal mij tot het weergeven van beide - zeer uiteenlopende - opvattingen. Moge deze uiteenzetting aanleiding geven tot een verdere gedachtenwisseling in

dit blad. Het gaat om de principiële vraag of de druk op het vermogen, c.q. resultaat, terzake van passieve latenties uit hoofde van waardeestijging in het heden zal moeten worden genomen of naar de toekomst zal kunnen worden verlegd.

VI. *Herwaardering van vlottende produktiemiddelen*

Hetgeen boven werd beschreven had betrekking op de waardeestijging van duurzame produktiemiddelen. Er is aanleiding een enkel woord te wijden aan de waardeestijging van voorraadbestanddelen. De alsdan in de commerciële voorstellingswijze tot uitdrukking komende herwaarderingsrekening heeft alleen betrekking op de „normale” (in de zin van normatieve) voorraad van deze bestanddelen. De veelal snelle omloop van deze produktiemiddelen brengt met zich mede, dat de bestanddelen die in waarde zijn gestegen, doch fiscaal op kostprijs zijn gewaardeerd, voor een belangrijk deel reeds in de verslagperiode waarin de waardeestijging zich voordoet worden verbruikt en dat de voorziening terzake van het eventueel niet in die verslagperiode verbruikte gedeelte een zeer kortlopend karakter heeft.

Indien echter fiscaal op basis van het Liefstinckstelsel, het fiscale ijzeren-voorraadstelsel, dan wel op basis van de constante-kostenarresten wordt gewaardeerd doet de lagere fiscale waardering een langlopende passieve latentie ontstaan. Deze komt (overige omstandigheden gelijk blijvende) eerst bij liquidatie tot verrekening. Als gevolg daarvan zou de contante waarde ervan op nul gesteld kunnen worden. Enkele hierna onder VII sub (b) te noemen omstandigheden leiden er echter toe dat de latentie vóórdien virulent kan worden, zodat niettemin enige voorziening geboden is.

VII. *Andere afwijkingen van fiscale en commerciële waarderingsmaatstaf*

Onder dit hoofd zal de afwijking in waardering worden behandeld die voortvloeit uit het commercieel hanteren van een andere waarderingsmaatstaf dan fiscaal, toegepast op *dezelfde* (historische) waardegrondslag. De gevolgen van deze afwijking zullen voor de navolgende kapitaalcomponenten worden besproken:

- *duurzame activa*, waarbij naast de commerciële afschrijving, fiscaal vervroegd wordt afgeschreven;
- *voorraden*, commercieel gewaardeerd op kostprijs, fiscaal op basis van het Liefstinckstelsel dan wel van de ijzeren-voorraadarresten of met toepassing van de constante-kostenarresten;
- *deelnemingen*, commercieel gewaardeerd op intrinsieke waarde onder elimineren van niet-gerealiseerde „intercompany”-winst, doch fiscaal op kostprijs of lagere bedrijfs- (lees: intrinsieke) waarde;
- *immateriële activa*, zoals aanloop-, ontwikkelings- of financieringskosten, die commercieel onmiddellijk ten laste van het resultaat worden gebracht, doch fiscaal (voor een deel) geactiveerd (moeten) worden;
- *vorderingen*, ten aanzien waarvan voor het risico van oninbaarheid commercieel een op basis van een (vast) percentage bepaalde voorziening wordt getroffen, terwijl fiscaal het systeem moet worden gevolgd dat alleen voor de aantoonbare dubieus geoordeelde posten een voorziening wordt aanvaard;
- *voorzieningen* (al dan niet openlijk getoond) voor nog niet vaststaande verplichtingen (anders dan die terzake van latenties) en potentiële risico's, zoals

valutarisico's, procesrisico's, assurantie eigen risico, een en ander voor zover de terzake commercieel gevormde voorzieningen afwijken van de fiscaal aanvaarde.

De zich bij elk van genoemde balanscomponenten eventueel voordoende latenties worden thans in de gegeven volgorde besproken.

(a) *Duurzame activa*

Een passieve latentie ontstaat indien en voor zover fiscaal door vervroegd afschrijven méér dan commercieel wordt afgeschreven. De waarde van deze latentie dient te worden berekend door het ten tijde van het opmaken van de jaarrekening bekende belastingtarief toe te passen op de in elk der komende jaren te verwachten - positieve en negatieve - verschillen tussen de fiscale en commerciële afschrijvingen per activum en van de aldus verkregen uitkomsten de contante waarde te berekenen op de wijze zoals is aangegeven onder IV. Het verschil tussen enerzijds het belastingtarief toegepast op het verschil tussen de fiscale en commerciële afschrijvingsjaarlast en - anderzijds - de op grond van vorenbedoelde berekening te boeken mutatie in de voorziening, vormt de rentebate, resulterend uit het om niet ter beschikking hebben van formeel eerst in de toekomst verschuldigde belastinggelden, die materieel betrekking hebben op in het heden behaalde commerciële resultaten.

Omtrent de werking van de diversiteitsfactor zij hier opgemerkt dat, bij onveranderd voortbestaan van de vervroegde afschrijvingsfaciliteit, de zich bij volkomen diversiteit voordoende continuele vervangingsinvesteringsstroom ten gevolge zal hebben, dat de omvang van de uit dien hoofde nieuw ontstane passieve latentie zal tenderen overeen te stemmen met het bedrag dat wegens commercieel hogere dan fiscale afschrijving aan de voorziening wordt onttrokken.

Deze omstandigheid verschaft geen argument voor het achterwege laten van het treffen van een voorziening. Immers tijdelijke achterstand in de vervanging of een grote eenmalige expansie wijzigen de diversiteit. De continuïteit van het bedrijf behoeft daarbij in het geheel niet in het geding te zijn. Voorts zij opgemerkt dat na een eventueel intrekken van de vervroegde afschrijvingsfaciliteit - dit is recentelijk geschied ten aanzien van gebouwen - geen nieuwe passieve latentie uit dezen hoofde meer ontstaat, doch dat deze wetswijziging niets afdoet aan het in de toekomst in volle omvang tot verrekening komen van de op dat moment bestaande latente verplichting.

Opgemerkt zij dat ook het hanteren van verschillende afschrijvingspercentages voor commerciële en fiscale doeleinden tot latenties aanleiding geeft. De claim of voorziening uit dezen hoofde wordt op dezelfde wijze berekend als hierboven is aangegeven.

(b) *Voorraden*

De drie voornaamste redenen voor verschillen tussen het commerciële en fiscale waarderingsstelsel - afgezien van waardewijzigingen - zijn:

1. voor fiscale doeleinden toepassing van het Liefthinckstelsel of de ijzeren-voorraadarresten, resp. van
2. de constante-kostenarresten,
3. commercieel op dynamische grondslag een voorziening treffen voor incurante voorraden.

De redenen 1 en 2 zullen tot een commercieel hogere, de laatste tot een commercieel lagere waardering leiden. Verondersteld wordt dat combinatie van 1 of 2 met 3 tot een per saldo hogere commerciële waardering leidt, zodat een passieve latentie resulteert.

De onder III opgesomde grondslagen schijnen tot de conclusie te leiden dat de contante waarde van deze latentie tot nul nadert; bij voortgezette bedrijfsvoering zal de normale voorraad immers tenminste gelijk blijven en bij expansie zelfs tenderen tot toeneming. De marge tussen beide waarderingen zal dus niet afnemen; de latente verplichting komt eerst bij liquidatie tot verrekening.

De volgende omstandigheden zullen echter een verkleining van de marge en mitsgaders een eerdere partiële afwikkeling van de latentie ten gevolge hebben:

- Incidenteel kan de voorraad aan het eind van een periode (belangrijk) beneden het normale niveau liggen; bij toepassing van de manco arresten heeft dit uiteraard geen gevolg;
- Bij toepassing van de constante-kostenarresten leidt een betere bezetting tot een geringer aandeel van de constante kosten in de totale op historische basis berekende kostprijs en derhalve tot een relatief geringere eliminering bij de bepaling van de fiscale waardering;
- Technische en/of economische omstandigheden kunnen een aardverandering van (gedeelten van) de voorraad ten gevolge hebben. Dit kan nopen tot een verhoging van de voor deze voorraden fiscaal gehanteerde basiswaarderingsprijzen;
- Fiscale wetgeving of jurisprudentie kunnen wijziging ondergaan.

Deze omstandigheden leiden derhalve tot het vormen van een te taxeren voorziening tegen het risico van voortijdig virulent worden van de naar haar aard permanente latentie. Het samengestelde karakter van het waardeverschil brengt met zich mede dat deze taxatie moet uitgaan van het verschil in voorraadwaardering vóórdat van elk van de waarden de gevormde voorziening voor incurant is afgetrokken, althans indien deze voorziening commercieel groter is dan fiscaal. Terzake daarvan bestaat immers een actieve latentie, waarvoor in het algemeen een andere „virulentie-termijn” zal gelden.

(c) *Deelnemingen*

Wordt de in het eerdergenoemde rapport van de Raad van de Nederlandse Werkgeversverbonden gegeven aanbeveling voor waardering van (meerderheids-) deelnemingen door de moedermaatschappij gevolgd, t.w. waardering tegen intrinsieke waarde, bepaald „op basis van dezelfde waarderingsgrondslagen en overige richtlijnen als zijn toegepast bij de moedermaatschappij”⁶⁾ en onder eliminering van niet gerealiseerde „intercompany”-winst, dan ontstaat een passieve latentie terzake van het aandeel van de moedermaatschappij in de reserves van de deelneming, en een actieve latentie terzake van de geëlimineerde „intercompany”-winst, indien deze winst reeds aan belasting onderworpen is geweest. Aangenomen kan immers worden dat de deelnemingen fiscaal op kostprijs of lagere bedrijfs- (lees: intrinsieke) waarde gewaardeerd zullen zijn. De waarde van deze passieve latentie kan in het algemeen op nihil worden gesteld omdat de winsten van de deelneming in de meeste gevallen zonder belastingheffing naar het vermogen van de moeder-

⁶⁾ Rapport, pagina 36.

maatschappij kunnen worden overgeheveld. Alleen indien op deze winsttransfers uitdelingsbelastingen van betekenis drukken zou een voorziening daarvoor getroffen moeten worden; deze kan echter veelal gering zijn omdat het uit winsten opgebouwde vermogen bij de deelneming bedrijfsgebonden zal zijn.

De waarde van de actieve latentie terzake van de geëlimineerde, reeds aan belasting onderworpen „intercompany”-winst moet in het algemeen eveneens op nihil worden gesteld omdat als regel de betreffende voorraden te bestemder plaatse gebonden zullen zijn; de latentie komt dan eerst bij liquidatie van de deelneming tot verrekening.

(d) *Immateriële activa*

Het komt voor dat op grond van verdedigbaar koopmansgebruik voorbereidings-, aanloop-, ontwikkelings-, financierings- en andere soortgelijke kosten commercieel als kosten worden verantwoord ofschoon fiscaal algehele of partiële activeering vereist is. Te dezer zake ontstaat dan een actieve latentie waaraan wel een waarde kan worden toegekend omdat verrekening plaatsvindt naarmate het actief fiscaal wordt geamortiseerd. De waardebepaling geschiedt geheel overeenkomstig de grondslagen welke gelden voor eindige passieve latenties (bij duurzame activa).

(e) *Vorderingen*

Indien commercieel de grootte van de voorziening voor dubieuze posten wordt vastgesteld op basis van een vast percentage van het totale uitstaande saldo dan wel van de omzet (z.g. „dynamische voorziening”), terwijl fiscaal alleen voor aanwijsbare posten een voorziening wordt aanvaard, leidt dit tot een commercieel per saldo lagere waardering dan fiscaal. Ten aanzien van de hieruit voortvloeiende actieve latentie geldt in principe hetzelfde als voor de hiervoor onder (b) genoemde actieve latentie die het gevolg is van een voorziening voor incurante voorraden die commercieel hoger is dan fiscaal: treden grotere verliezen op dan waarvoor fiscaal een voorziening is getroffen dan zullen deze ook fiscaal als last worden aanvaard; aan de latentie kan derhalve een relatief hoge contante waarde worden toegekend.

(f) *Voorzieningen*

Indien de bedrijfsleiding het wenselijk of noodzakelijk oordeelt om binnen de normen van goed koopmansgebruik - daarbuiten is sprake van het vormen van stille reserves - voorzieningen te treffen die niet of niet ten volle fiscaal worden aanvaard, dan ontstaat een actieve latentie. In verband met de onzekerheid ten aanzien van het moment waarop de nog niet-vaststaande verplichtingen, c.q. potentiële risico's, die aan de voorziening ten grondslag liggen, zich geldend zullen maken, kan de contante waarde van die latente claim niet exact worden bepaald; deze waarde zal echter in het algemeen relatief hoog zijn.

VIII. *Latenties voortvloeiend uit bijzondere fiscale bepalingen*

(a) *Ruilarrest*

Het recht om de bij verkoop van een te vervangen bedrijfsmiddel behaalde (fiscale) boekwinst als eerste (fiscale) afschrijving op het vervangende object te gebruiken leidt, ook vóórdat de vervanging is geëffectueerd, tot een latente belastingver-

plichting. De contante waarde daarvan kan worden berekend op basis van de gegeven, administratief te hanteren, levensduur van het vervangende object en de te verwachten datum van in gebruikneming. In de aanhangige wetsontwerpen Inkomstenbelasting resp. Vennootschapsbelasting 1960 is voorgesteld vorenbedoelde boekwinst bij *elke* vervreemding door te schuiven naar het vervangende object. Aanvaarding van dit voorstel zal soms leiden tot een aanmerkelijke verlaging van de contante waarde van de onderhavige latentie.

(b) *N(ieuwe) O(vergangs) R(eserve)*

Volgens de huidige wetgeving kan de hierop drukkende latente belastingverplichting tegen 30 % worden afgekocht. Treedt in de toekomst een (fiscaal) verlies op, dan moet dit in mindering van de reserve worden gebracht. Voor het bedrag waarmee de reserve wordt aangetast gaat het recht op verliescompensatie teloor. Omdat niet vaststaat of - en zo ja wanneer - verliezen zullen optreden, noch of door een wetswijziging de claim van de fiscus geldend zal worden gemaakt, brengt goed koopmansgebruik met zich mee dat terzake een voorziening ter grootte van 30% in de Voorziening voor latente belastingverplichtingen wordt opgenomen.

Bij de vaststelling van de grootte der terzake van de N.O.R. te vormen voorzieningen kan rekening worden gehouden met hetgeen omtrent deze reserve is opgenomen in de hiervoor onder (a) genoemde wetsontwerpen.

(c) *Koersverschillenreserve, Egalisatiereserve*

Het is onmiskenbaar dat terzake van deze reserves een passieve latentie bestaat. De vorengenoemde wetsontwerpen kunnen op de waarde van de onderhavige latenties een zo grote invloed hebben, dat bespreking van de waardebepaling op dit moment inopportuun is.

(d) *Investeringsaftrek*

Over de vraag in welke periode de investeringsaftrek als bate moet worden aangemerkt bestaat geen eenstemmigheid.

Wordt het hieruit voortvloeiende belastingvoordeel commercieel als kostenvermindering van het bestelde c.q. gekochte bedrijfsmiddel aangemerkt en derhalve in mindering op de aanschaffingswaarde van het object gebracht, dan heeft dit twee gevolgen:

- het belastingvoordeel wordt via de afschrijving over de gehele gebruiksduur van het actief verdeeld;
- de latente belastingverplichting terzake van fiscaal op de - niet verlaagde - aanschaffingswaarde toegepaste, vervroegde afschrijving vermindert erdoor.

Wanneer aan de investering belangrijke voorbereidings- en/of aanloopkosten zijn verbonden die commercieel onmiddellijk ten laste van het resultaat zijn gebracht, kan ter compensatie van deze lasten - die dan echter „netto” in aanmerking moeten worden genomen! - het belastingvoordeel door investeringsaftrek aanstands tot de commerciële winst worden gerekend. Of er terzake van vorengenoemde lasten een latentie bestaat hangt af van de vraag hoe die lasten - waartoe ook de rente op de investering vóór het in gebruik nemen en de afschrijving op het bestelde bedrijfsmiddel behoren - in de fiscale vermogensopstelling zijn verantwoord.

De claim terzake van de in het tweede jaar in de aangifte te verwerken inves-

teringsaftrek leidt tot een actieve latentie. Hieraan wordt in het algemeen geen waarde toegekend, ofschoon bedrijfseconomische waarderingsnormen zich daar niet tegen verzetten.

Wanneer echter voor een beoogde overdracht of fusie de waarde van het onderhavige belastingplichtige lichaam moet worden vastgesteld, dient uiteraard de waarde van deze claim wél in aanmerking te worden genomen.

De vóóronderstelde continuïteit leidt ertoe dat - behoudens ten aanzien van het risico van een foutieve investering - met het risico terzake van desinvestering-bijstelling geen rekening behoeft te worden gehouden; in vele gevallen zal de desinvestering gepaard gaan met vervanging, die opnieuw tot investeringsaftrek aanleiding zal geven.

IX. *Verliescompensatie*

Wanneer in een belastingjaar een (fiscaal) verlies wordt geleden ontstaat een actuele claim terzake van het gedeelte van het verlies dat met de in het voorgaande jaar behaalde fiscale winst kan worden gecompenseerd („carry-back”) en een latente claim terzake van het recht tot compensatie met in volgende jaren te behalen winsten. Omdat het in het algemeen niet zeker is of in de toekomst opnieuw (fiscale) winsten behaald zullen worden zal als regel aan deze latente claim geen waarde kunnen worden toegekend, *behoudens* voor zover het praktisch zeker is dat de claim tot verrekening zal komen, bijvoorbeeld wanneer in voorgaande jaren een voorziening is getroffen voor latente belastingverplichtingen die in de compensatietermijn tot verrekening zullen komen. Het daarop betrekking hebbende gedeelte van de voorziening valt dan vrij; het is immers zeker dat in komende jaren het te transporteren gedeelte van het fiscale verlies in mindering zal strekken van de toekomstige fiscale winstcomponenten terzake waarvan de belastingvoorziening is getroffen.